

## بررسی نقش زنان روستایی بدون سرپرست بر توسعه اجتماعی و اقتصادی

### (مطالعه موردی حومه قزوین)

محمد محمدی<sup>۱\*</sup>، آمنه نعمت پور<sup>۲</sup>، سحر ده یوری<sup>۳</sup>

- ۱- استادیار گروه کشاورزی، واحد اسلامشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، اسلامشهر، ایران mohammadi\_m@iiu.ac.ir
- ۲- کارشناس ارشد مدیریت کشاورزی، واحد اسلامشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، اسلامشهر، ایران amenenematpoor@gmail.com
- ۳- استادیار گروه کشاورزی، واحد اسلامشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، اسلامشهر، ایران dehyouri.s@gmail.com

### چکیده

زنان به عنوان نیمی از جامعه انسانی، ایفاگر نقش‌های متعددی بوده اند. بنابراین توجه به زنان روستایی به عنوان یک بازوی قدرتمند می تواند اثرات بسیار مثبت و انکارناپذیری در توسعه روستایی به همراه داشته باشد. این پژوهش به منظور بررسی نقش زنان روستایی بدون سرپرست بر توسعه اجتماعی و اقتصادی در شهرستان قزوین انجام شده است. این پژوهش کاربردی و از جهت روش تحقیق، توصیفی - همبستگی می باشد. جامعه آماری ۳۰۲ نفر و نمونه گیری تصادفی و جهت تعیین حجم نمونه از جدول کرجسی و مورگان استفاده شده است. جهت تعیین روایی ابزار تحقیق از روش پانل متخصصان و پایایی پرسشنامه، از ضریب کرونباخ آلفا استفاده شده است که میانگین ضریب همسانی درونی گویه های مربوط به مقیاس های مختلف پرسشنامه ۰/۷۲ بود که گویای پذیرفتنی بودن مقیاس به کار رفته است. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات، از نرم افزار SPSS و تحلیل همبستگی و تحلیل رگرسیون بهره گرفته شده است. نتایج تحلیل رگرسیون حاکی از آن است که چهار متغیر عوامل اقتصادی، تجربه، بازاریابی و تأثیرات اجتماعی مهمترین متغیرهای مستقل مؤثر بر موفقیت توسعه اجتماعی و اقتصادی بوده که به طور تعاملی ۴۹/۲ درصد از تغییرات متغیر وابسته تحقیق را تبیین می کنند.

واژه های کلیدی: توسعه اقتصادی، توسعه اجتماعی، زنان روستایی، بدون سرپرست

## A Survey on The Role of Guardian less Rural Women in Social and Economic Development.(A Case Study of Qazvin)

Mohammad Mohammadi<sup>1\*</sup> Ameneh Nematpoor<sup>2</sup>, Sahar Dehyouri<sup>3</sup>

- 1- Assistant. Prof. Department of agriculture, Islamshahr branch, Islamic Azad University, Islamshahr, Iran. mohammadi\_m@iaua.ac.ir
- 2- University student (MSc) of management Agriculture Islamshahr branch, Islamic Azad University, Islamshahr, Iran. amenenematpoor@gmail.com
- 3- Assistant. Prof. Department of agriculture, Islamshahr branch, Islamic Azad University, Islamshahr, Iran. dehyouri.s@gmail.com

### Abstract

Women as half of the world's population have varied roles in society. Surly, Rural women have a very positive and undeniable role in rural development. This paper surveys the role of guardianless rural women in social and economic development in Iran's Qazvin province. This is an applied research with descriptive correlational design. The statistical population of the research includes 302 women. Random sampling is used, and sample size is determined by Krejcie and Morgan table. Suggestions of expert panel are used to examine the instrument face validity. Evaluating of the reliability of questionnaire is according to Cronbach's alpha. Internal consistency of questionnaire is 0.72 which is an acceptable amount. Data analysis is based on correlation and regression analysis through using SPSS software. Regression analysis shows that four variables including economic factors, experience, marketing and social impacts are the most important independent variables influencing the economic and social development which interactively explain 49.2 percent of dependent variable changes.

**Key words:** Economic development, social development, rural women, guardianless



## مقدمه:

زنان به عنوان نیمی از جمعیت انسانی نه تنها موضوع و هدف هر نوع برنامه توسعه ای هستند، بلکه عاملی مهم در پیشبرد اهداف توسعه اقتصادی و اجتماعی جامعه نیز می باشند. زنان نیروی عمده برای ایجاد تحول و منبعی بالقوه برای پیشبرد اقتصاد روستا و افزایش هر چه بیشتر نرخ رشد تولید محصولات غذایی هستند. بنابراین روشن است که توجه به زنان روستایی به عنوان یک بازوی قدرتمند در توسعه روستایی می تواند اثرهایی بسیار مثبت و انکارناپذیر را در این راستا به همراه داشته باشد (Naemi et al, 2017). امروزه اهمیت توسعه روستایی و جایگاه آن در رشد و پیشرفت کشورها بر کسی پوشیده نیست از سوی دیگر، آنچه مسلم است دستیابی به توسعه منابع انسانی است و زنان روستایی به منزله یکی از بازیگران اصلی در رسیدن به اهداف توسعه هزاره، در حمایت از خانواده ها و جوامع خود نقش کلیدی دارند (UN Women, 2015). با وجود فعالیت های فراوان زنان در جوامع روستایی، به گونه معمول نقش آنان در زمینه فعالیت های تولیدی و اقتصادی به فراموشی سپرده می شود. بنابراین، توجه به زنان و مشارکت آنان در فعالیت های روستایی که سبب توسعه روستایی می شود، امری ضروری به نظر می رسد (عناستانی، ۱۳۹۱). به رغم اهمیت نقش زنان در فرایند توسعه روستایی، بررسی ها حاکی از آن است که در کشورهای مختلف به ویژه کشورهای در حال توسعه همچون ایران، توجه کمی به زنان به منزله بخش مهم و تأثیرگذار در توسعه جامعه شده است (Saadi et al, 2012). حضور زنان در ابعاد مختلف اجتماع، از پیش نیازهای توسعه یافتگی کشورها به شمار می رود. از این رو تقریباً در تمامی کشورها به نیروی زنان برای نیل به اهداف توسعه تأکید شده است. در برنامه های توسعه ملی و بین المللی نیز از این قشر مورد توجه چشمگیری قرار گرفته اند و برای توانمند سازی آنان در تمام زمینه ها تلاش می گردد (praksha, 2003) به نقل از بندر (۱۳۹۱) زن روستایی وظایف و نقش های مختلف و متعددی به عهده دارد: همسر، مادر، تولید کننده محصولات زراعی و باغی، شرکت در فعالیت های دامداری، کاشت، داشت، برداشت، فنآوری، بازاریابی، و تهیه خوراک و غذا، و غیره. زنان روستایی در حین کشت محصولات معیشتی برای تأمین مواد غذایی مورد نیاز خانواده ممکن است به کشت فرآورده های نقدی (تجارتی) نیز مبادرت ورزند و یا در صورتی که خود فاقد زمین زراعی باشند و صرفاً در قبال اخذ دستمزد، به کار کردن برای دیگران تن در دهند. چنین زنانی را می توان در عین حال مروج کشاورزی، کارشناس تولید و حتی در پاره ای از موارد سیاستگذار نیز به شمار آورد. جدای از فعالیت در زمینه کشاورزی مشارکت زنان در توسعه روستایی امری بس حیاتی و با اهمیت در جهت تأمین مواد غذایی کافی مورد نیاز محسوب می شود. روشن نیا (۱۳۹۴)، اصطلاح «خود سرپرست» نیز به دختران و زنانی اطلاق می شود که بنا به دلایلی از جمله فوت و یا از کارافتادگی همسر یا پدر، کاهش میزان ازدواج، مرگ و میر، مهاجرت های داخلی و خارجی متواری و مفقود بودن پدر یا همسر در جنگ، سرپرستی و اداره امور زندگی خود را به عهده دارند و مسئولیت اجتماعی، اقتصادی، روحی - روانی، تربیتی و غیره خود را به تنهایی متعهد می شوند. اگر این قشر از جامعه با این ویژگی، فرزند و خانواده نیز داشته باشند، به زنان سرپرست خانوار معرفی می شوند. البته ناگفته نماند که چون در قانون اصطلاح «بی سرپرستی» اغلب به جای «سرپرست خانوار» در مورد زنان آمده است لذا تعاریف مربوط به زنان و دختران بی سرپرست در مواردی زنان سرپرست خانوار و خود سرپرست را نیز در برمی گیرد. برای نمونه در دستورالعمل حمایت از خانواده های نیازمند و بی سرپرست سازمان بهزیستی چنین بیان شده است که زنان و دختران بی سرپرست به زنان و دخترانی اطلاق می شود که بنابر عللی از قبیل فوت، مفقودالاثرب شدن، اعتیاد، محکومیت به زندان از کارافتادگی سرپرست (به طور دائم یا موقت)، اعزام به سربازی، بدون سرپرست (نان آور)، می مانند و قادر به تأمین هزینه های ضروری زندگی خود و افراد تحت تکفل خود نمی باشند. این گروه از زنان اگر چه قادر به تأمین هزینه های زندگی نمی باشند اما سایر مسئولیت های خانواده را بر عهده دارند هر چند که مدیریت اقتصادی کمک های ارائه شده را نیز انجام می دهند (آیدار، ۱۳۸۹). زنان سرپرست خانوار چه روستایی و چه غیر روستایی از جمله گروه های آسیب پذیر اجتماعی هستند که گاه عواملی چون طلاق، فوت یا اعتیاد همسر، از کار افتادگی و رها شدن توسط مردان موجب آسیب پذیر شدن این طیف وسیع در جامعه می شود. تصور این واقعیت که اگر موقعیت آنان در جامعه سستی و پدر سالارانه باشند نیز درد آور است. براساس



آمارهای رسمی کشور امروز زنان سرپرستی ۹/۴ درصد خانوار ایرانی را بر عهده دارند درآمد کمتر زنان سرپرست خانوار موجب فقر نسبی آنان نسبت به مردان سرپرست خانوار می شود (Ghaffari, 2003). از آنجا که پنجاه درصد دارایی‌های انسانی جامعه، نزد زنان می باشد، برنامه ریزان برای حصول هرچه بیشتر به امکانات توسعه لازم است، امکانات را به گونه‌ای فراهم نمایند که این دارایی پنجاه درصدی فعال شده و به سرمایه‌های انسانی جامعه افزوده گردد. بدیهی است در این حالت منافع جامعه از جهات گوناگون تأمین می‌گردد. در حقیقت ضرورت توجه به تمامی عوامل توسعه موجب می‌شود که به مسائل زنان در توسعه نیز پرداخته گردد. روشن نیا (۱۳۹۴)، وضعیت زنان در هر جامعه‌ای بیانگر میزان پیشرفت آن جامعه است و اعتلای کشورها در گروه هدفمند از همه‌ی نیروها و استعدادهای انسانی خود از جمله زنان است. هویت دادن به زنان، استقلال بخشیدن به آنها و فراهم کردن زمینه‌ی مشارکت فعال آنها در امور مختلف اقتصادی و اجتماعی عامل مهمی در انگیزش بیشتر این نیروی عظیم در چرخه‌ی تولید اجتماعی است (روستا و همکاران، ۱۳۸۹). در نظریه‌های توسعه، انسان نقطه شروع تغییرات اجتماعی محسوب می‌شود. این باور توسط آن گروه از اندیشمندان که دستیابی به توسعه پایدار را در گروه توسعه انسانی می‌دانند، مطرح شده است. گرچه زنان نیمی از نیروی فعال جامعه محسوب می‌شوند و باید در برنامه‌های توسعه از سهم مادی و معنوی هم سنگ با نقش شان برخوردار باشند، اما از نظر اشتغال، کسب درآمد، برخورداری از تحصیلات و احراز مقام‌های اجتماعی هنوز در سطوح پایینی قرار دارند. براساس گزارش بانک جهانی پنجاه درصد نیروی کار کشاورزی جهان در اختیار زنان قرار دارد و آنان مسئول آماده کردن غذای دوسوم جمعیت جهان هستند و این در حالی است که به دلایل فرهنگی و حقوقی، زنان دسترسی و کنترل محدودی بر منابع دارند و تنها ۵ درصد از زنان روستایی از خدمات ارائه شده در سطح روستا استفاده می‌کنند. (اعظمی و سروش مهر، ۱۳۸۹)

یعقوبی (۱۳۹۶) به نقل از پورسینا و همکاران (۱۳۸۷)، بیان می‌دارد که سرمایه‌ی انسانی یکی از عامل‌های بنیادین در رشد و توسعه کشاورزی به شمار می‌آید، از این رو، مهم‌ترین عامل مؤثر در توسعه پایدار، در کنار سرمایه‌ی مادی، سرمایه‌ی انسانی شایسته و کارآمد است. در واقع، بدون توسعه منابع انسانی، توسعه در هیچ یک از زیربخش‌ها صورت نمی‌گیرد. در روند توسعه، باید در کنار دیگر منابع و سرمایه‌های مادی، نقش اصلی را به سرمایه‌ی انسانی داد. یکی از عواملی که باعث حضور فعال زنان در عرصه‌های مختلف اجتماعی می‌شود سرمایه‌ی اجتماعی آنهاست (خواجه نوری و مقدس، ۱۳۸۷). آنجایی که یکی از شاخص‌های مهم برای سنجش توسعه هر کشور، صنعت، زنان و نوع مشارکت آنان در فعالیت‌های اجتماعی است و از طرفی توسعه نیز صرفاً در ارتباط با تولید ناخالص ملی و سطح درآمد سنجیده نمی‌شود و شامل بلوغ اجتماعی نیز می‌گردد و زنان در ردیف بزرگترین ذخایری هستند که هنوز از وجودشان استفاده بهینه به عمل نیامده است، در عصر حاضر فراهم کردن زمینه‌های تازه برای مشارکت بیشتر زنان و بهره‌گیری جدی‌تر از قدرت تفکر، ابداع و خلاقیت آنان ضروری به نظر می‌رسد (هزار جریبی، ۱۳۸۶). باتوجه به اینکه نیمی از جمعیت کشور، زنان هستند برای دستیابی به توسعه ضروری است زنان مانند مردان در فرایند توسعه مشارکت کرده و به طور کامل از نتایج آن بهره‌جویند. ولی متأسفانه از بسیاری جهات در فرایند توسعه، زنان مورد غفلت قرار گرفته‌اند. اگر منابع توسعه را به سه دسته اصلی دارایی‌های اجتماعی (مجموعه‌ی هنجارهای حاکم بر اجتماع و کنش‌ها و برهم کنش‌های حاصله)، دارایی‌های طبیعی (مجموعه‌ی سرمایه‌ی مالی، فیزیکی، طبیعی و غیره) و دارایی‌های انسانی (مجموعه‌ی دانش، مهارت و توانایی‌های جامعه) تقسیم نماییم؛ مورد سوم به طور مستقیم و غیرمستقیم در بهبود موارد اول و دوم نیز دخیل می‌باشد. از این رو دارایی انسانی مهمترین منبع توسعه تلقی می‌گردد، منبعی که تنها در صورت به کارگیری و بازدهی است که تبدیل به سرمایه می‌شود (شجاعی، ۱۳۸۱). در مناطق روستایی زنان نقشی به مراتب بیشتر از مردان در اقتصاد خانوار و فعالیت‌های درون منزل به عهده دارند و موجب رونق اقتصادی جامعه هستند. هنوز زنان جایگاه خود را در بیشتر کشورهای جهان به ویژه کشورهای در حال توسعه به عنوان شهروندان فعال و برخوردار از استعداد مشارکت در عرصه‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی به دست نیاورده‌اند و کماکان فعالیت‌های زنان در محاسبات اقتصادی مد نظر قرار نمی‌گیرد و از آنان به عنوان نیروی کار نامرئی یاد می‌شود. درک این موضوع حائز اهمیت است که در بسیاری کشورها در حال توسعه، موقعیت زندگی گروه‌های فقیر جامعه از جمله زنان سرپرست خانوار، ارتباط تنگاتنگی آن گونه که در کشورهای توسعه یافته مشاهده می‌شود، با درآمد ندارد در این کشورها، فقرا اغلب توانایی تأمین نیازهای خود را در مبادلات کالا و

خدمات در بازار ندارند و دولت نیز در زمینه تأمین و توزیع منابع، چندان کارآمد نیست. بر این اساس، مبادلات غیر رسمی نقش مهمی در تأمین نیازهای مادی و اجتماعی فقرا ایفا می‌کند. این موضوع در ارتباط با سطوح آسیب پذیرتر فقرا از جمله زنان سرپرست خانوار روستایی، اهمیتی دو چندان پیدا می‌کند (Flotten, 2006). زنان سرپرست خانوار، مقوله‌ای است که در چهارچوب رفاه خانواده، امری مهمی تلقی می‌شود و حقیقتاً زن و خانواده دو مقوله غیر قابل تفکیک از یکدیگرند. واقعیات موجود در جامعه نشان از آن دارد که علی‌رغم اعلامیه‌ها و بیانیه‌ها و تأسیس نهادها و سازمان‌های بین‌المللی مختلف در تحقق حقوق زن، مسئولیت و هزینه‌های قابل توجه و طاقت فرسای تأمین معاش خانواده که بر عهده این قشر آسیب‌پذیر اجتماعی می‌باشد در بسیاری از موارد سخت و یا حتی غیر ممکن است و در صورت تحقق نیز زندگی سرشار از سختی‌ها و محنت‌ها را متحمل این مادران پدر نما می‌کند. در این میان زنان سرپرست خانوار دارای مسئولیت سنگین اقتصادی و اجتماعی در خانواده هستند. آنان هم مادران فرزندان خود هستند و هم پدران آنان. اصطلاح زنان سرپرست خانوار به زنانی اطلاق می‌شود که مسئولیت تأمین معاش زندگی یا اداره امور خود و یا خانواده خود را بطور دائم یا موقت عهده دار هستند (خسروی، ۱۳۸۹). ایفای چندین نقش توسط زنان سرپرست خانوار، همچون تأمین اشتغال و معاش خانواده، حمایت و تربیت فرزندان، داشتن روابط اجتماعی، رویارویی با مشکلات و بحران‌های زندگی و غیره، باعث بروز تنش‌های مختلف در زندگی آنها می‌شود. توجه به ظرفیت‌ها و دارایی‌های غیر درآمدی، شبکه‌های تعاملی و حمایت‌های غیر رسمی، مشارکت در فعالیت‌های اجتماع محلی، ادغام در روابط اجتماعی و چالش‌های پیش‌روی آن‌ها در این مطالعات اهدافی است در پژوهش حاضر، تلاش شده است با اتخاذ دیدگاه نوین به بررسی نقش زنان روستایی بدون سرپرست بر توسعه اجتماعی و اقتصادی درک گسترده‌تری از نقش زنان سرپرست خانوار روستایی به دست آید. توسعه روستایی بدون توجه به نقش کلی زنان روستایی سرپرست خانوار در توسعه اقتصادی و اجتماعی امکان‌پذیر نخواهد بود. امروزه پدیده خانوارهای «زن سرپرست» به دلایل مختلف در تمام دنیا رو به فزونی است. اغلب این خانوارها دارای مشکلات عدیده‌ای هستند. زنان سرپرست خانوار از جمله گروه‌های آسیب‌پذیر اجتماعی هستند که با مشکلات و موانع زیادی در زندگی فردی، خانوادگی و اجتماعی خویش مواجه‌اند. به لحاظ مشکلات و مسائل شهرنشینی در شهرهای بزرگ و عدم توجه به رفع معضلات خانوارهای زن سرپرست این گروه می‌تواند آسیب‌های جبران‌ناپذیری را بر جامعه وارد سازند. بدین لحاظ توجه دقیق به مسایل و مشکلات آنها و ارائه راهکارهای درست و اصولی به منظور حمایت از این قشر از جمله وظایف نهادها و سازمان‌های خدمات اجتماعی هر کشور است. امروزه مشکلات این گروه از زنان به حدی است که ضرورتاً نهادها و سازمان‌های حقوقی خاصی باید حمایت و صیانت از آنان را بر عهده بگیرد.

فیتزمن از جمله کسانی است که در زمینه توانمندسازی نظریه دارد، نامبرده در مطالعات خود پنج سطح برای مدل ارزشیاب توانمندسازی معرفی کرده است که عبارتند از «آموزش، تسهیل‌گری، حمایت، آشکار سازی و آزادسازی».

الف) آموزش: مقوله آموزش، نحوه‌ی بروز توانمندی‌های افراد است؛ به نوعی که خود ضمن مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌ها، خود طراح و اجراکننده باشد.

ب) تسهیل‌گری: در این مدل تلاش می‌شود به بازیگران کمک شود تا خود یک طرح را پیاده کنند.

ج) حمایت: در حمایت بر دفاع از مردم در پیاده کردن طرح‌های توسعه‌ای تأکید می‌شود به همین جهت مربیان برای دست‌یابی به اهداف و پیشرفت، به مردم اعتماد به نفس می‌دهند.

د) آشکار سازی: در این مدل ارزشیاب، توانمند ساز، تجربیات خود را در اختیار مردم قرار می‌دهد تا بتوانند مسایل را ببینند و طرح کنند و خودشان آن را اجرا کنند.

ه) آزاد سازی: در این مدل ارزشیاب توانمند ساز (آموزش دهنده)، بروز دهنده‌ی استعداد‌های مردم و به نوعی، زمینه‌ی بروز استعداد‌های مردم را برپا تصمیم‌گیری فراهم می‌کند تا در به‌اره‌ی چگونگی استفاده از امکانات و منابع، یافتن راه‌های مفید برای مشارکت و فرصت جدید تلاش کنند (شیدایی آشتیانی، ۱۳۸۸).



منظور از سرپرست خانوار عضوی از خانوار است که سایر اعضا او را به این عنوان می‌شناسند. لازم به ذکر سرپرست خانوار عضوی از خانوار است که معمولاً تأمین تمام یا بخش عمده‌ای از هزینه‌های خانوار یا تصمیم‌گیری در مورد آن را برعهده دارد. سرپرست خانوار لزوماً مسن‌ترین عضو خانوار نیست و می‌تواند زن یا مرد باشد و معمولاً بیش از ده سال سن دارد. بدیهی است که در خانوار یک نفره تنها عضو خانوار سرپرست خانوار محسوب می‌شود. خانوارهایی که تحت سرپرستی زنان اداره می‌شوند از نظر ساختار متفاوت هستند و انواع مختلفی از دسته بندی‌ها وجود دارد که تقریباً مشابه هم هستند:

گروه اول: خانوارهایی که در آن مرد به طور دائمی حضور ندارد و زنان باید به دلیل فوت همسر یا طلاق، بیوه شده‌اند یا دخترانی که ازدواج نکرده و تنها زندگی می‌کنند و سرپرستی خانوار را عهده دار می‌شوند.

گروه دوم: خانوارهایی که مرد به طور موقت و به دلیل مهاجرت، مفقود الاثر بودن، متواری یا زندانی بودن، نکاح منقطع، سربازی و غیره غایب می‌باشد و زن مجبور به تهیه معاش زندگی خود و فرزندان می‌باشد.

گروه سوم: خانوارهایی که مرد در آن‌ها حضور دارد اما به دلیل بیکاری، ازکارافتادگی، آن‌ها را به دو دسته تقسیم می‌کنند.

۱- زنان خودسرپرست: که تحت عنوان خانوارهای تک نفره در سرشماری محسوب می‌شوند. این گروه شامل دخترانی هستند که ازدواج نکرده‌اند یا مطلقه‌اند و مستقل زندگی می‌کنند که عمدتاً شاغل‌اند یا در اثر فوت والدین از مستمری آنها استفاده می‌کنند. البته تعدادی از دختران و زنان هستند که از نظر اقتصادی مخارج خود را تأمین می‌کنند ولی چون نزد فامیل یا اقوام خود زندگی می‌کنند در آن خانوار به عنوان سرپرست به حساب نمی‌آیند.

۲- زنان سرپرست خانوار: که معمولاً سرپرستی فرزندان خود را برعهده دارند و گاهی نیز از والدین سال خورده یا سایر اعضای خانواده سرپرستی می‌کنند (مرکز آمار و اطلاعات راهبردی بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰).

مطالعات نشان می‌دهد که بخش‌های خصوصی، تعاونی و سازمان‌های غیردولتی و به طور کلی بخش غیردولتی به لحاظ نزدیکی به مردم در پیشبرد اهداف توسعه اجتماعی به ویژه فراهم‌سازی زمینه مشارکت زنان، پیشقدم می‌باشند. آنها از یک سو قادرند طبق خواست‌های عمومی حرکت کنند و از سوی دیگر با نقش واسط و میانجی خود به اجرای سیاست‌ها و برنامه‌های اجتماعی و فرهنگی جامعه در جهت بهبود عدالت اجتماعی، برقراری روابط و کنترل اجتماعی، حقوق شهروندی و رفع ناهنجاری‌ها و مشکلات شهروندی یاری رسانند. حال با الهام از تئوری‌های مورد استفاده می‌توان گفت که با تقویت شاخص‌های تعاون، همکاری، اعتماد و هنجارهای غیررسمی در میان زنان سرپرست خانوار می‌توان شاهد زنان توانمند با سرمایه اجتماعی بالا شد. در تأیید این مدعا مطالعات انجام گرفته توسط کاظمی با عنوان «نگاهی به راهکارهای توانمندسازی زنان و سرپرست خانوار با تأکید بر نقش تعاونی‌ها» نشان می‌دهد که تعاونی‌ها دارای ساختار مناسبی برای آموزش و اشتغال زنان به ویژه زنان سرپرست خانوار می‌باشند و با توجه به اصولی که در تشکیل آنها مورد توجه است می‌تواند منجر به توانمندسازی زنان و خودکفایی و خوداتکایی آنان شود. تعاونی‌ها، احتمال و خوردگی زنان سرپرست خانوار را کاهش می‌دهند و حضور آن‌ها را در عرصه‌ی اقتصادی جامعه تسریع نموده و محیط همراه با آرامشی برای آن‌ها فراهم می‌آورد. شرکت تعاونی که به نحوی در ترکیب خود زنان سرپرست خانوار دارند می‌باید از خدمات و تخفیف‌هایی برخوردار باشند، از جمله‌ی این خدمات به اعطای تسهیلات بانکی، تخفیف‌های مالیاتی، بخشودگی‌های بیمه‌ای و امثال آنها اشاره کرد (کاظمی، ۱۳۸۶).

نوع دیگری از جامعه‌شناسی زندگی روزمره است که بر اندیشه‌ها و کنش‌های بسیار پیش‌پا افتاده تأکید خردبینانه‌ای دارند. از نگاه آنان؛ جهان زندگی، حیات عادی و روزمره ما در این جهان است که در خلال آن خود را در هر لحظه زندگی خویش می‌یابیم و واقعیاتی که در این جهان با آن روبه‌رو هستیم دارای معانی بشریند. در این جهان هرچیز همان‌گونه که هست به چشم می‌آید و تجربیات ادراکی ما در سطح ما قبل عملی به همان‌گونه که جهان خود را به ما نشان می‌دهد در ذهن ما انعکاس پیدا می‌کند. تجربه ما از زندگی روزمره، یک ادراک ساده و غیرعملی است و همین انعکاس ساده جهان در ذهن ما است که مقدمه و مبنای علم تحقیقی است (توسلی، ۱۳۹۰).

علت پرداخت به مفهوم جهان زندگی، علاقه است که این جامعه شناس در فهم تجربه انسانی از زندگی روزمره به خرج می دهند، آنان بر این عقیده اند که وضعیت های اجتماعی - فرهنگی مدرنیته ما را تشویق می کند که شناخت ناب را بر شناخت عملی و محیط زندگی خود ارجح بدانیم و این امتیاز قائل شدن بیش از پیش ابزاری و فاصله مند را نسبت به نظریه های دیگر داشته باشند که از زاویه ای متعالی به امور نگریسته و واقعیات انسانی را در قالب خشک و تنگ نظریه ها قرار داده و از توجه به کیفیت عمیق و زنده آن سرباز می زنند. تفاوت اصلی نظریه معطوف به زندگی روزمره با سایر نظریه ها در این است که به جریان گذران زندگی روزمره اهمیت داده می شود اهمیتی که این نظریه دارد این است که بیشتر برگرفته از تجارب زنان خود سرپرست بوده و امکان بیشتری برای نزدیک شدن به نوعی نظریه پردازی ایرانی از وضعیت زنان سرپرست خانوار در طی زمان فراهم خواهد نمود (معیدفر، ۱۳۸۶).

در مقایسه با مردان، زنان دسترسی کمتری به آموزش و کارهای دستمزدساز، خدمات و آموزش مهارت زا که استخدام و تولید را ممکن می سازد دارند (دفتر امور زنان ریاست جمهوری و صندوق کودکان، ۱۳۹۲).  
نتایج پژوهش (Ganbari et al., 2012) در شناخت عامل های مؤثر بر مقدار مشارکت زنان در بخش کشاورزی نشان دادند که زنان روستایی در کارهای اجتماعی و اقتصادی مشارکت زیادی دارند.

در این حوزه بررسی احمدی فیروز جایی و همکاران (۱۳۸۵)، درباره گرایش زنان شهرستان زنجان به ایجاد تعاونی نشان می دهد که آنها بیشتر تمایل به آن دسته از تعاونی های تولیدی دارند که در ازای فعالیت در آن دستمزد دریافت کرده و به نوعی منجر به استقلال مالی و بالا رفتن حس اعتماد به نفس آنها می شود؛ بنابراین به نظر می رسد که سرمایه گذاری دولت در عرصه تعاونی های تولیدی و خدماتی ویژه زنان سرپرست خانوار، باعث تقویت ابعاد سرمایه اجتماعی همچون، حس همکاری و همیاری، اعتماد، کنش های تعاونی، خودباوری و ... در بین آنها می گردد.

صفری شالی (۱۳۸۷)، در تحقیقی با عنوان عوامل فرهنگی و اجتماعی مرتبط با میزان مشارکت زنان روستایی در امور و مسائل خانوادگی و اجتماعی به این نتیجه دست یافته است که پایگاه اجتماعی - اقتصادی زنان از جمله مهمترین متغیرهای کلیدی است که می تواند بر میزان مشارکت آنان تأثیر داشته باشد.

عنایتانی (۱۳۹۱)، در بررسی رابطه ی ویژگی های فردی زنان و مشارکت آنان در فرایند توسعه روستایی دهستان درزآب شهرستان مشهد به این نتیجه رسیدند که بین سن زنان و درآمد ماهیانه آنان با انواع مشارکت رابطه معناداری وجود دارد.  
از جمله تحقیقات دیگر می توان به تحقیق (Damisa and Yohanna, 2007) در مورد زنان روستایی کشور نیجریه اشاره کرد. محقق ویژگیهای اجتماعی - اقتصادی زنان را در میزان مشارکت آنان در امور روستا بسیار مؤثر می داند.

yaaghobi et al., (2016) به نقل از امینی و منصور (۱۳۸۱) بیان می دارد که نقش سرمایه انسانی و نیروی کار در صحنه های اقتصادی دارای اهمیت بسیاری است؛ به طوری که می توان با تکیه بر نیروی کار کیفی و کارآفرین فرآیند رشد و توسعه اقتصادی را سرعت بخشید. نتایج تحقیقات نشان داد بین عوامل روانشناختی و اجتماعی با توانمند سازی زنان روستایی سرپرست خانوار رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد (Mojarradi et al, 2016).

نتایج تحقیقات نشان داد که بین متغیرهای سن، سطح تحصیلات، سابقه دامدار، شرکت در کلاس های آموزشی، بازدید از گاوداری های نمونه و مطالعه نشریه های ترویجی با متغیر دانش گاوداران زن در زمینه تولید شیر بهداشتی ارتباط معنی داری وجود دارد و گاوداران زن سنتی بیشتر در زمینه تغذیه، بهداشت و بیماری های دام به آموزش نیاز دارند (Shafi, 2014).

نتایج تحقیق نشان داد که بیشترین مشارکت اقتصادی زنان روستایی به ترتیب اولویت در سه زمینه کشاورزی، نگهداری و پرورش دام و طیور و فرآوری و فروش محصولات خانگی بود و طبق نتایج تحلیل عاملی بدست آمده ۶۷/۷۶٪ از واریانس کل موانع مشارکت اقتصادی زنان روستایی را چهار عامل اجتماعی، فرهنگی، ساختاری- نهادی، فردی- روانشناختی و حرفه ای تبیین می کنند (Rezaee et al., 2014).

Fotovvati et al., (2012) در تحقیق خود به این نتیجه رسیدند که زنان در فعالیت های تولیدی مرتبط با صنایع دستی در مقایسه با سایر فعالیت ها مشارکت بیشتری دارند، اما حضور آنان در فعالیت های اجتماعی و فرهنگی از جمله در مراکز تصمیم گیری از قبیل شورای اسلامی روستا و یا همکاری با دهیاری روستا با وضعیت مطلوب فاصله زیادی دارد.

در تحقیق دیگری (Hoque and Itohara, (2008 به بررسی نقش مشارکت در فعالیت های اقتصادی زنان در کشور بنگلادش پرداخته اند و نشان دادند متغیرهای میزان درآمد، میزان آموزش، مهارت ها و مشارکت نهادی زنان، نقش اساسی را در افزایش مشارکت آنها در فعالیت های اقتصادی دارد.

زنان روستایی در فعالیت های کشاورزی، منابع روستایی و خدمات در مناطق روستایی به عنوان تولید کننده نقش بسیار کلیدی دارند. زنان روستایی بهره ورترین زنان جامعه هستند و از جمله افرادی هستند که در مشاغل تولیدی اشتغال دارند، بنابراین روشن است که توجه به زنان روستایی به عنوان یک بازوی قدرتمند در توسعه روستایی می تواند اثرات بسیار مثبت و انکارناپذیری را در این راستا به همراه داشته باشد دسترسی زنان به زمین کشاورزی به آنها در قائل شدن این حق برای خود و تولید محصولات کشاورزی و تحقق اهداف کشاورزی به منظور افزایش بهره وری زنان از اهمیت به سزایی برخوردار است. بر این اساس، با توجه به مشارکت های وسیع زنان به ویژه زنان سرپرست خانوار در فعالیت های اجتماعی و اقتصادی، این پژوهش با هدف بررسی نقش زنان روستایی بدون سرپرست بر توسعه اجتماعی و اقتصادی در شهرستان قزوین انجام گرفته است.

### روش تحقیق

این پژوهش در طبقه بندی تحقیقات بر مبنای هدف، از نوع تحقیقات کاربردی بوده و از لحاظ روش تحقیق، از نوع توصیفی-همبستگی است که بصورت پیمایشی انجام گرفته است. جامعه آماری این پژوهش، شامل زنان روستایی سرپرست خانوار در شهرستان قزوین می باشد که تعداد آنها ۱۳۶۸ نفر می باشد. با استفاده از جدول کرجسی و مورگان و با توجه به جامعه آماری، تعداد نمونه ها ۳۰۲ نفر برآورد گردیده است که با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی، انتخاب شدند. ابزار اصلی جمع آوری اطلاعات، پرسشنامه ای است که به منظور تعیین روایی ابزار تحقیق، از روش پانل متخصصان و برای تعیین پایایی پرسشنامه، از ضریب کرونباخ آلفا استفاده شده است. از طریق آلفای کرونباخ، ضریب همسانی درونی گویه های مربوط به مقیاس های مختلف پرسشنامه محاسبه شد. میانگین این ضریب ۰/۷۲ بود که گویای پذیرفتنی بودن مقیاس بکار رفته است. متغیر وابسته این تحقیق میزان موفقیت زنان در توسعه اقتصادی و اجتماعی است که با ۸ گویه سنجیده می شود. متغیرهای مستقل تحقیق نیز عبارتند از: عامل اقتصادی (۹ گویه)، عامل تجربه (۷ گویه)، عامل اجتماعی (۴ گویه)، عامل بازاریابی (۴ گویه) و عامل آموزشی (۴ گویه).

به منظور دستیابی به اهداف تحقیق، با استفاده از آزمون اسپیرمن رابطه بین متغیر وابسته موفقیت زنان در توسعه اقتصادی و اجتماعی با متغیرهای مستقل را بررسی نموده، سپس با استفاده از آزمون رگرسیون به تحلیل نقش متغیرهای مستقل تحقیق بر تغییرپذیری متغیر وابسته می پردازیم. داده پردازی و محاسبات این پژوهش با استفاده از نرم افزار SPSS انجام شده است.

### یافته های جمعیت شناختی

نتایج تحقیق نشان داد که ۲۷ درصد از جامعه آماری وابستگی نهادی (کمیت امداد) دارند و بقیه افراد (۷۳ درصد) هیچ وابستگی نهادی نداشتند. میانگین سن افراد حدود ۴۲ سال بوده و اکثریت پاسخگویان دارای تحصیلات دیپلم به بالا می باشند. همچنین ۳۰ درصد افراد اظهار داشته اند که همزمان به کارهای خدماتی، تولیدات کشاورزی و صنایع دستی مشغول هستند.



## نتایج و بحث

### تحلیل همبستگی

بررسی رابطه همبستگی بین موفقیت زنان در توسعه اقتصادی و اجتماعی و متغیرهای مستقل تحقیق نشان داد که بین متغیرهای مستقل وضعیت بازاریابی محصولات، عامل تجربه، عامل اقتصادی و تأثیرات اجتماعی با متغیر موفقیت زنان در توسعه اقتصادی و اجتماعی رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد، ولی بین متغیر مستقل عامل آموزشی با متغیر موفقیت زنان در توسعه اقتصادی و اجتماعی رابطه معنی داری مشاهده نشد. در جدول (۱) تحلیل همبستگی متغیر موفقیت زنان در توسعه اقتصادی و اجتماعی با متغیرهای مستقل آورده شده است.

جدول ۱- تحلیل همبستگی متغیر موفقیت زنان در توسعه اقتصادی و اجتماعی با متغیرهای مستقل

متغیر	نوع همبستگی	میزان همبستگی	ضریب سطح معنی داری
وضعیت بازاریابی محصولات	پیرسون	۰/۶۷۱**	۰/۰۰
عامل تجربه	پیرسون	۰/۸۳۲**	۰/۰۰
عامل اقتصادی	پیرسون	۰/۳۹۰*	۰/۰۴
تأثیرات اجتماعی	پیرسون	۰/۷۴۰**	۰/۰۰
عامل آموزشی	پیرسون	۰/۰۷۸	۰/۰۶۱

\*\* معنی داری سطح ۵٪    \*\* معنی داری در سطح ۱٪

### تحلیل رگرسیون عوامل مؤثر بر موفقیت توسعه اجتماعی و اقتصادی ازدیدگاه افراد مورد مطالعه

به منظور تحلیل نقش متغیرهای مستقل تحقیق، که با موفقیت زنان در توسعه اقتصادی و اجتماعی معنی داری داشته‌اند، از روش رگرسیون چندگانه به شیوه گام به گام استفاده شد. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که در اولین گام متغیر "عوامل اقتصادی" وارد معادله گردید. مقدار ضریب همبستگی چندگانه (R) برابر ۰/۵۶۳ و ضریب تعیین برابر ۰/۴۹۰ بدست آمد. در گام دوم، متغیر "عوامل تجربه" وارد معادله گردید. این متغیر ضریب همبستگی چندگانه را به ۰/۶۷۲ و ضریب تعیین را به ۰/۵۴۳ افزایش داد. در گام سوم متغیر "بازاریابی (خرید و فروش)" وارد معادله گردید. این متغیر ضریب همبستگی چندگانه را به ۰/۷۲۲ و مقدار ضریب تعیین را نیز تا حد ۰/۵۳۲ بالا برد و در گام چهارم و آخر نیز متغیر "تأثیرات اجتماعی" وارد معادله گردید. این متغیر ضریب همبستگی چندگانه را به ۰/۷۴۹ و مقدار ضریب تعیین را نیز تا حد ۰/۴۹۲ بالا برد. در نهایت می‌توان گفت که چهار متغیر وضعیت بازاریابی محصولات عامل تجربه عامل اقتصادی تأثیرات اجتماعی به طور تعاملی ۴۹/۲ درصد از تغییرات متغیر وابسته تحقیق را تبیین می‌کنند. یافته‌های حاصل از تحلیل رگرسیون در جدول (۲) نشان داده شده است.

جدول ۲- رگرسیون چندگانه به منظور بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت اقتصادی و اجتماعی ازدیدگاه افراد مورد مطالعه

گام	متغیر	ضریب همبستگی	ضریب تعیین
۱	عوامل اقتصادی	۰/۵۶۳	ضریب تعیین
۲	عوامل تجربه	۰/۶۷۲	۰/۵۴۳
۳	بازاریابی (خرید و فروش)	۰/۷۲۲	۰/۵۳۲
۴	تأثیرات اجتماعی	۰/۷۴۹	۰/۴۹۲

بر اساس نتایج حاصل از جدول (۳)، مشاهده می‌شود که متغیر "عوامل اقتصادی" بیش از سایر متغیرها بر روی موفقیت توسعه اقتصادی و اجتماعی تأثیر می‌گذارد و بعد از آن متغیرهای "عوامل تجربه" و "عوامل بازاریابی" قرار می‌گیرند.

جدول ۳- مقدار تأثیر عوامل مؤثر بر موفقیت توسعه اقتصادی و اجتماعی از دیدگاه افراد مورد مطالعه

Sig	T	ضریب استاندارد شده Beta	ضریب استاندارد نشده B	متغیر
۰/۹۹۱	۰/۰۲۳	-	۰/۱۳۲	ضریب ثابت: b0
۰/۰۰	۵/۰۵۱	۰/۴۲۹	۰/۵۱۹	عوامل اقتصادی
۰/۰۰۵	۳/۰۹۱	۰/۳۸	۰/۶۰۱	عوامل تجربه
۰/۰۲۰	۴/۶۶۲	۰/۴۱۱	۰/۸۵۶	بازاریابی (خرید و فروش)
۰/۰۴۰	۴/۵۱	۰/۵۳۱	۰/۷۳۲	تأثیرات اجتماعی

با توجه به توضیحات ارائه شده در بالا و نتایج جدول (۳)، معادله خطی حاصل از رگرسیون به شکل زیر می‌باشد:

$$Y = 0.132 + 0.519X_1 + 0.601X_2 + 0.856X_3 + 0.732X_4$$

#### نتیجه‌گیری و پیشنهادها

نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون حاکی از آن است چهار متغیر عوامل اقتصادی، عوامل تجربه، بازاریابی (خرید و فروش) و تأثیرات اجتماعی مهمترین متغیرهای مستقل مؤثر بر موفقیت توسعه اجتماعی و اقتصادی بوده که به طور تعاملی ۴۹/۲ درصد از تغییرات متغیر وابسته تحقیق را تبیین می‌کنند.

با توجه به نتایج تحقیق پیشنهاد می‌شود:

- تقویت سرمایه اجتماعی زنان روستایی با افزایش میزان اعتماد اجتماعی آنان، ارتقای آگاهی‌های
- آنان نسبت به حقوق، توانمندی‌ها و استعدادهای خود و مزایای مشارکت در جامعه از طریق آموزش و رسانه‌های گروهی و بسترسازی برای ایجاد و تقویت تشکل‌ها و نهادهای مدنی در روستا
- ارتقای فرهنگی جامعه به سوی پذیرش مشارکت همه جانبه زنان در فرایند توسعه روستایی
- تدوین طرح‌ها و برنامه‌های توسعه روستایی بر اساس نیازها و اولویت‌های زنان روستایی و تشویق آنان به مشارکت در این طرح‌ها و رفع موانع قانونی و وضع قوانین حمایتی از زنان برای جلب مشارکت آنان در فرایند توسعه
- تغییر دیدگاه دولت در نحوه‌ی مشارکت زنان روستایی در نهادهای مدنی در سطح روستاها
- تقویت منابع محلی از طریق تشویق زنان برای حضور در عرصه‌های مدیریتی روستا و فراهم نمودن زمینه‌های دستیابی زنان به تسهیلات مالی و اعتباری
- خرید تولیدات زنان روستایی توسط دولت (حذف واسطه‌ها) جهت بهره‌مندی بیشتر زنان از فعالیت اقتصادی خود
- پرداخت تسهیلات کم بهره به زنان تولیدکننده روستایی

## منابع

- ۱- آتبدار، ط. (۱۳۸۹). قوانین و مقررات اجتماعی، تهران: برگ زیتون
- ۲- اعظمی، م. و سروش مهر، ه. (۱۳۸۹). تأثیر متغیرهای فردی و اقتصادی زنان روستایی بر مشارکت آنان در تعاونی تولید، پژوهش‌های روستایی، شماره ۴، ص: ۱۷۹-۲۰۴.
- ۳- احمدی فیروزجایی، ع و دیگران. (۱۳۸۵). مقایسه مؤلفه های سرمایه اجتماعی کشاورزان عضو و غیر عضو تعاونی های تولید روستایی، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، ۲۳
- ۴- بندرز، ز. و نیک نامی، م. (۱۳۹۱)، شناسایی عوامل اجتماعی - فرهنگی موثر بر توانمند سازی اعضا تعاونی های روستایی زنان استان ایلام، مجله پژوهش های ترویج و آموزش کشاورزی، سال ششم، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۲ (پیاپی ۲۳)
- ۵- خسروی، ز. (۱۳۸۸)، بررسی آسیب های روانی اجتماعی زنان سرپرست خانوار، فصلنامه علمی پژوهشی علوم انسانی دانشگاه الزهرا (س)، ش ۳۹
- ۶- توسلی، غ. (۱۳۹۰). نظریه های جامعه شناسی، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه ها (سمت)
- ۷- خواجه نوری، ب. مقدس، ع. ا. (۱۳۸۷). جهانی شدن و سرمایه ی اجتماعی زنان، مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد ش ۵، ص ۱۳۱-۱۵۴
- ۸- روستا، ک. تاجریزی، ا. زمانی پور، ا. (۱۳۸۹). عوامل مؤثر بر مشارکت زنان روستایی در تعاونی های تولیدی، مجله ی تعاون، س ۲، ش ۲۱، ص ۹۲-۱۰۹
- ۹- روشن نیا، د. خادمی، ر. کردی، ل. صلحی، ژ. (۱۳۹۴). بررسی نقش زنان روستایی در توسعه و موانع و محدودیتهای آنان، ماهنامه اجتماعی، اقتصادی، علمی و فرهنگی کار و جامعه، شماره ۱۹۰، ص: ۹۸-۸۲.
- ۱۰- شجاعی، ز (۱۳۸۱). برای زنان فردا: مجموعه سخنرانی ها و مقالات زهرا شجاعی. جلد دوم. تهران: شرکت انتشارات سوره مهر.
- ۱۱- شیدایی آشتیانی، ک. (۱۳۸۸) تأثیر توانمند سازی بر توسعه اجتماعی، اداره کل برنامه ریزی و فناوری اطلاعات، گروه برنامه ریزی، ص ۱۳
- ۱۲- صفری شالی، ر. (۱۳۸۷). عوامل فرهنگی واجتماعی مرتبط با میزان مشارکت زنان روستایی در امور ومسائل خانوادگی واجتماعی، مجله زن در توسعه و سیاست، شماره ۲۰.
- ۱۳- کاظمی، م، نگاهی به راهکارهای توانمند سازی زنان سرپرست خانوار با تاکید بر نقش تعاونی ها، تعاون، شماره ۱۹۱-۱۹۲ صص ۶۸-۵۹، ۱۳۸۶
- ۱۴- عنابستانی، ع. جوان، ج. احمد زاده، س. (۱۳۹۱). بررسی رابطه ویژگی های فردی زنان و مشارکت آنان در فرایند توسعه روستایی فصلنامه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، شماره ۲۱.
- ۱۵- غفاری، م. (۱۳۸۲)، چندنقشی بودن زنان سرپرست خانوار و فرصت ها و . چالش ها، فصلنامه پژوهش زنان، ش ۵
- ۱۶- هزار جریبی، ج. (۱۳۸۶). کارآفرینی. چاپ دوم. تهران: انتشارات پژوهشکده امور اقتصادی. صحت ۲۳۲-۲۱۰
- ۱۷- محمودی، و. صمیمی فر، س. ق. (۱۳۸۴)، فقر قابلیت، فصلنامه رفاه اجتماعی، ۱۷ (۴)
- ۱۸- معیذفر، س و حمیدی، ن. (۱۳۸۶) « زنان سرپرست خانوار و آسیب های اجتماعی»، نامه علوم اجتماعی، شماره ۳۲.
- ۱۹- مرکز آمار ایران (۱۳۹۰) سرشماری عمومی نفوس و مسکن
- ۲۰- مرکز آمار ایران (۱۳۹۲) ویژگی های اجتماعی اقتصادی زنان در ایران ۱۳۶۵-۱۳۷۵ سازمان مدیریت و برنامه ریزی
- ۲۱- یعقوبی، ج. و اسعدی، ص. و یزدان پناه، م. (۱۳۹۶). شناسایی عامل های مشوق و بادرنده گرایش جوانان روستایی به شغل

کشاورزی در روستای قصر شیرین، فصلنامه پژوهش مدیریت آموزش کشاورزی، ۱۳۹۶، شماره ۴۰، بهار ۱۳۹۶، صفحه ۴

## REFERENCES

1. Damisa, M.A. & yohamma, M. (2007), "Role of rural women in farm management decision making process" World Journal of Agricultural Sciences.
2. Flotten, T. (2006). "Poverty and Social Exclusion: Two Side of the Same Coin?", Fata
3. Fotovvati, H., & Baradaran, M., & Salmanzadeh, S., & GHaniyan, M. (2012). Explain the role of participation renan rural development rural, Journal of research in agricultural economics and development, Iran, 43(4), 677.
4. Ganbari, E., & Hjaran, A., & Ansari, R. & Kiyani, F. (2012). Factors and barriers to rural women's participation in agricultural activities (Case Study: city Fereydoon town). Research and rural planning, 2(1), PP: 71- 87.
5. Hoque, M., & Anditohara, Y. (2008), "participation and decision making role of rural women in economic activities: A comparative study for members of the micro-credit organizations in Bangladesh" Journal of social sciences.
6. Mohajeri, SH., & Mojarradi, GH., & Badsar, M., (2016). To investing the role of social and psychological factors on the empowerment of rural women headed household under coverag of the committee of relief, Journal of research in agricultural economics and development, Iran, 47(1), 211-225.
7. Naemi, A., & Najafloo, P., & Salehi moghaddam, N., & Golbaz, S, SH. (2017). Affecting the amount of the participation of rural women in rural activities, Garmsar. Research journal of women and the community, eighth year, N: 1, 2017. Rezaee, R., & Vdadi, E. (2014). Identification analysis barriers to economic participation of women in rural areas of zanzan province, Journal of research in agricultural economics and development, Iran ,45(3), 501-510.
8. Rezaee, R., & Vdadi, E. (2014). Identification analysis barriers to economic participation of women in rural areas of zanzan province, Journal of research in agricultural economics and development, Iran ,45(3), 501-510.
9. Shafi, L. (2014). Review requirements for training rural women on milk production hygiene in dairies traditional city Bam, Journal of research in agricultural economics and development, Iran, 45(4), 715-724.
10. Saadi, H., & Latifi, S., & Vadadi, E. (2012). Review problems of rural girl in Hamadan province. Quarterly The village and development, 15(1), 153-176.
11. The center of statistics in Iran. (2011). census public population and housiny.
12. UN Women. (2015). Rural women, their contributions and challenges, to be highlighted at UN Commission on the status of women. [www.un.org/womenwatch/daw/csw/56sess.htm](http://www.un.org/womenwatch/daw/csw/56sess.htm).